E. Kieckers, care o reia în „Indogermanische Forschungen", XXXVIII (1920), p. 211, se gândeşte la repetarea anticipată a lui *-n-* din *uno*, ca în lat.-vulg. *semptem*, *vinginti*, fr. *concombre* (lat. *cucumerem*), adăugând în acelaşi timp că Vossler, după o comunicare verbală, ar fi mai curând pentru o contaminaţie cu *non*.

O explicaţie încă mai simplă şi mai directă a fenomenului ar fi, poate, a se admite influenţa lat. *ningulus* = nullus (Festus, ed Lindsay, p. 184), — el însuşi, produs al analogiei cu *singulus*.

V. Bogrea.

XI.

Ci'nce.

Un cuvânt care, întocmai ca şi locuţiunea *zo te cuşte*, s'a izolat pentru a trăi numai într'o expresiune figurată este *ci'nce*. Această expresiune este: *Mi-s* (= „sânt") *cince de sătul*. Com. Coca (Bănat). Se mai găseşte şi ca nume propriu de familie, desvoltat din poreclă şi având forma *Cincea* în Gledin şi Monor (j. Bistriţa-Năsăud).

De la început ne izbeşte înfăţişarea latinească a cuvântului. In adevăr el trebue să se derive din lat. *cīmex*, *-icem*, „ploşniţă", „stelniţă", care a putut să dea româneşte mai întâiu *ci'mece*, apoi prin sincoparea lui *-e-* neaccentuat *ci'mce*, în sfârşit prin asimilare *ci'nce* (cf. vegl. *činko*, ital. *cimice*, piac. *cizma*, bergam *šmégа*, log. *kimige*, port. v. *chimse*, span. v. *zisme*, span. mod. *chinche*, neap. *pimmeče*, idem ap. Mayer-Lübke, Rom. Et. Wb. No. 1915, p. 152)[1]. Cele două cuvinte străine, pe care le avem pentru a numi insecta numită de el, l-au silit să se retragă în expresiunea citată mai sus, al căruia înţeles trebuie să fie „Sânt plin ca o ploşniţă care se umflă când se satură", „Sânt ploşniţă umflată (plina) de sătul".

---

1) Cuvântul se găseşte şi în albaneză în formele *k'imek* şi *tšimek* Relativ la cea dintâi *G. Meyer, AEtWb*, p. 227 ne spune: „Aus se. *kimak* 'Wanze' im Küstenland nach Vuk, das aus einem rom. Dialekt stammt, de,, wie das Alb. und Vegliot., în lat. *cīmicem* das *c* als *k'* sprach". *Tšimer* e rostirea scutariana a lui *kimek* v. ibidem Grecescul τσι ἔκι 'Wanzek Hundelaus' - it. *cimice*, v. *G Meyer. Neugriechische Studien*, IV, 93

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

Cujei'că, cânjéu,

La p. 451 a *Rum. Deutsches Wörterbuchu*-ului lui *Tiktin* găsim următoarele: „**cuje'ică** sf. Art Kleid DOS. VS. Apr. *(mi-am lepădat cujeïca jos ce torceam)* — Et. Wohl zu slav. *Koža* „Haut", vgl. *cojóc* u. wegen der Endung *scurte'ică, ciube'ică* etc."

Atât înţelesul, cât şi etimologia, pe care de altfel le admite şi D-l G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916, p. 236, sunt date greşit, deoarece D-l Tiktin a pornit numai din citatul pe care ni-l dă din Dosofteiu fără a-l înţelege. Aveà totuşi putinţa să găsească lămuriri în privinţa înţelesului în dicţionarul lui Alexi, care ne dă: „*cujeică* f. Rocken, n". De fapt în partea nordică a Văii-Someşului instrumentul de tors numit de cea mai mare parte a Românilor *furcă* după forma sa primitivă, nume străbătut şi la popoarele învecinate (bulg. *furka*, *hurka*; alb. *furke*[1]), se numeşte *cuje'ică*.

În Biserica-Albă din Maramureş se aude forma *cujelcă* (com. Dr. AL. CZIPLE, profesor la liceul grăniceresc din Năsăud.

Această din urmă formă ne indică şi originea cuvântului. El derivă din rut *kyželika*, şi acesta un derivat al lui *kyželь* s. *kyžil'* („quenouille", „Spinnrocken" cf. rus. *kyželь*, srb.-cr. *kyželj*, sl. *kožêlj*, ceh. *kužel*, pol. *kuz'el*, care pare a fi străin apoi formele paralele mai aproape de originea p.-sl, *kodělь* s. *kodel'a* · rut. *kudel'a*, rus. *kydel'a*, bg. *kъdělja*, *kъdělka*, skr. *kudjelja* etc. v. Berneker Sl. Et Wb., p. 598)[2]) Sufixul *-elca* s'a desvoltat din *-elscă* subt influenţa analogică a cuvintelor terminate în *elcă* < sl. *elka*, care „formează diminutive în rus., rut. (Belić, § 54)" şi „există şi în bulg., cf. bulg. *karageika* 'espèce de prune', *povareika* 'cuillière de cuisine'"[3]), ca: *caţaveică* ∠ rus. *kaţaveika*, *copeică*

1) Asupra numelui *furcă* vezi studiul regretatului D. PUSCHILA *Furca de tors* publicat în *Conv. lit.* XLVIII (1914) începând cu Nr 5, p 469 şi I.—A. CANDREA, *Straturi de cultură şi stratur de limbă la popoarele romanice*, lecţiune de deschidere ţinută la Facultatea de litere din Bucureşti publicată în *Viaţa nouă*, 1913, No. 10 şi 1914, No 11.

2) Amintim la acest loc că acelaşi cuvânt slav şi toţ cam pe aceeaşi cale, dar dintr'o formă mai veche **Kužal*, a dat naştere, cum a arătat Miklosich, *Slav. Elem. im. Magy.* cf. Nyelvór, XI, p. 169) şi ungurescului *guzsaly*, care încă are înţelesul de „quenouille", „Spinnrocken"

3) G. PASCU, o. c., p. 238.

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

< rus. *kopeika, şubeică, jubeică* ∠ rut. *şubeika, colomeica* < rut. *kolomiika*, megl. *veică* 'petite branche' ∠ bulg. *veaika, bârzeică (bărzeică, bârgeică* şi *bârjeică)* 'săniuţă' ∠ bulg *bârzei* 'rapide', *deveică* adj. fem. 'habile' < bulg. *deavoika* 'vierge, jeune fille', subt care s'a desvoltat şi în *tindeică (ıntindeaıcă* megl. *(s)tindęc'lă)* ∠ *tindeche* „eiserner Stab, der im Webstuhle die Leine spannt" < lat. t e n d i c u l a şi *suveică*, „navette" (< *suvaică, megl. *suvalcă* — bulg. *sovalk)*, care mai are şi forma *suvelniţă;* pentru care cf. slov *suvalniţa;* apoi *giubeică* ∠ *giùbeà, tăbeică* (tăbăică) 'săculeţ' ∠ *tab- ‚ciuteică* < *cioată, scurteică* < *scurt* (> *bulg. scurteika), borbeică* (*băbeică ∠ *babă), bujleică* < *pujlă, borşeică* < *borş, ciubeică* ∠ *ciubuc, cucuveică* < *cucuveà* etc.

După cele expuse şi cunoscând împrejurarea că în limba veche pronumele relativ *ce* înlocueşte adeseori cazuri cu prepoziţie, pasajul citat al lui Dosofteiu, *mi-am lepădat cujeica jos ce torceam*, se va interpretà: „mi-am lepădat *furca* jos (corect: „jos *furca*") din care torceam".

In sfârşit trebue să adăugăm că dintr'o formă paleoslavă *koželь (cf. Berneker, l. c.), deci mai veche, credem că e de derivat *cânjeu* = lemnul pe care se pune caierul H. VII, 211, cfr. XIV, 351, Damé, T. 140; *cânjău* = duriţa mică, făcută pe furca de tors, ca să nu cadă caierul Rădulescu-Codin, cf. H. XI, 312, care a fost apropriat de *gânj* (< paleosl. *gąžь) în forma *gânjeu. Când furca* [*de tors*] *se desface în două, partea ce poartă caierul se numeşte gânjeu, sau gavan.* Damé. T. 140, din care îl şi derivă Dicţ. Acad II, fasc. III, p. 224, Pentru sufix cf. *grindeu* ∠ *grindeiu* ∠ paleosl. *gręndeľь, Dicţ. Acad. II, fasc. IV, p 313) etc.

†Cunoştinţe şi †neştiinţe.

†*Cunoşti'nţe* < c o g n o s c e n s, -ĕntem e un cuvânt vechiu, dispărut astăzi din graiul viu, care lipseşte din dicţionarele noastre etimologice, cu toate că a fost relevat încă de Cipariu, *Chrest.* (Blaj, 1858), p. 125, care îl găsise în *Sicriul de aur* (1683) în propoziţia: *Să sfârşirâ rudele méle, şi cunoştinţii mieĭ mă uitarâ pre mine (Chrest.,* p. 118).[1]) Aseme-

1) Cipariu mai dă şi alte exemple în *Principii de limbă şi scriptură*, Blaj, 1866, p. 198, aşâ din *Pravila de la Govora*, 1640 fol. 56 r. *Preotulŭ de va treace dentru counoştinţi lui într'altă ţară* şi din *Cazania* lui *Varlaam* (1643), fol. 113 v *şi toţi cunoştinţii lui stâturâ departe di în ulŭ*, şi fol. 139 r *de câtrâ cunoştinţu tăi* [te va cuprinde] *ruşine.*

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

nea l-a întâlnit şi relevat cu înţelesul de „amici" şi fostul profesor de la universitatea din Cluj Dr. Gr. Silaşi în Psaltirea lui Viski scrisă la 1697 (v. studiul lui Silaşi asupra acesteia: *Psaltirea calviniano-română versificată în Transilvania*, VIII-1875, p. 143 şi 152), în care o parte însemnată din psalmi sânt copiaţi de pe un text mai vechiu tradus după Psaltirea ungurească a lui Szenczi Molnár Albert[1]) în ps. XXXI, 9 *Entre tocz allenisi aj mjej Me defaim vecsini Sze tem kunostinczi Kend me ved nainte kaszej* etc.[2]) In sfârşit l-a întâlnit subsemnatul în textul unui fragment dintr'un *Molitvenic* românesc manuscris din jumătatea l-a a sec. XVII copiat de pe un text scris, cum vom arătă altădată, înainte de 1580, în propoziţiile: *Toţi căţi mă veţi vedé mor'tu, cu dragoste sărutaţi-mă soţii miei acum. iubiţii şi cunoştinţii miei* (f. 25 v°,r. 8—9) *şi plângeţi dereptu mine fraţi soţii şi rodurile şi cunoştinţii* (f. 27 r°,r. 7—8)[3]).

Pricina că acest cuvânt n'a fost luat în seamă de dicţionare cred că nu e atât scăparea din vedere a lexicografilor, ci mai mult împrejurarea că ei, cunoscându-l din câte un singur text, l-au considerat ca greşală de tipar în loc de „cunoscuţii", ori că l-au socotit de neologism introdus de traducător după modelul vreunui text latinesc pe care a putut să l aibă în vedere afară de cel unguresc. Dar împrejurarea că cuvântul se găseşte în manuscrisul amintit, care prin limba sa aparţine întru toate textelor aşa numite „husite" şi a fost tradus din slavoneşte, ne dovedeşte că el erà poporal şi se întrebuinţà încă în sec. XV—XVII, fiind o preţioasă rămăşiţă — cu înţelesul verbal încă nepierdut tocmai în întregime, deşi a ajuns

1) v. Silaşi, *o c.* p. 143 şi Dr. Sztripszky Iliador şi Dr. Alexics György, *Szegedi Gergely énekeskonyve XVI. századbeli roman forditásban*, Budapest, 1911, p. 190-191

2) Textul îl dăm după copia făcuta de Silaş care se găseşte în proprietatea liceului grăniceresc din Năsăud

3) *Pagini literare*, I (1916), No 7, p 143.

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

să fie considerat ca substantiv — a participiului prezent în *-inte* < e n s, *-ĕ n t e m*, din care ne-au mai rămas astăzi numai *părinte* < p a r e n s, *-ĕ n t e m*, şi *plointe* (olt. Muscel) „temps pluvieux" < p l o v e n s, *-ĕ n t e m* (= clas. p l u e n s) — cu păstrarea lui *-o-* aton subt influenţa lui *ploaie* — având caracter de substantive şi *fierbinte* < f e r v e n s, *-ĕ n t e m* cu caracter de adjectiv.

Aceeaşi însemnătate trebuie să o atribuim şi lui † *neştiinte* < n e s c i e n s, *-ĕ n t e m*, pe care l-a întâlnit Silaşi cu înţelesul de „együgyű", „prost" tot în Psaltirea lui Viski, ps. CXIX, 65. *Kuventul teu kari el jau aminte Luminadze minte entunekate Pre nestinczi envacze premendrie.*

Pricina dispariţiei acestor două participii trebuie să fi fost omonimia: s'au confundat cu formele identice din punct de vedere fonetic ale substantivelor *cunoştinţă* şi *neştiinţă*.

Imbăgivà, îmbăgirà.

La p. 52 a *Glosarului de cuvinte dialectele* publicat de A. Viciu în AAR., Bucureşti 1906, găsim cuvântul **îmbăjnà, a-l**, „a-l purtà cu vorba": „nu mai *îmbăjnà*, că nu te cred", Reteag. Modul cum şi-a strâns Viciu materialul *Glosarului* nu e dintre cele mai necriticabile. El însuşi ne spune: „In adunarea şi controlarea materialului mult m'au ajutat şcolarii mei" (p 6, AAR., p. 64). Astfel în lucrarea sa strânsă în mare parte pe baza spuselor unor copii nepricepuţi s'au strecurat o mulţime de greşeli. Şi cuvântul *îmbăjnà* e dat greşit în urma cetirii lui *u* ca *n* în comunicarea unui astfel de elev care a mai crezut că pe *ġ* trebue să-l transcrie cu *j*. Şi forma dată de el a putut să ademenească pe unul dintre cei mai distinşi filologi ai nostri, dl Bogrea, ca să o aducă în legătură cu *basm*. Forma adevărată însă a acestui verb foarte des întrebuinţat în graiul ardelean şi maramureşean este *îmbăğioà, îmbăğiuà, îmbăġioà, îmbăğiuà* cu înţelesul de „a purtà cu vorba", „a încurcà pe cineva", de pildă: *„Ce mă îmbăgiuezi atâta? Spune-mi drept cum s'a întâmplat!" „L-o îmbăgiuat cât l-o îmb giuat, dar n'o mai avut încotro, o trăbuit să-i*

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

dele banii". „*L-o îmbăgiuat cu fel de fel de vorbe şi poveşti şi în sfârşit o trăbuit să-i ieie fata*", „*Lasă-l nu-l mai îmbăgiuà*", etc. Se întrebuinţează şi figurat, d. p. în zicerea: „*astăzi vremea e îmbăgiuată*" („adecă nesigură, nu se ştie dacă va fi timp frumos sau urît"), com. R. Ionaşcu din graiul de pe la Năsăud în Rev. Crit.-Lit, II, Iaşi, No. 2, Februarie 1894.

Verbul *îmbagioà* sau *îmbăgiuà* negreşit trebue adus în legătură cu latinescul fem. ambages, -is [ambi-ago], care are nu numai înţelesul de „das Umhergehen", „der Umweg", întrebuinţat mai mult de poeţi (în proză a început să se întrebuinţeze numai după epoca lui August): Lumina flexum Ducit in errorem variarum ambage viarum (despre Labirint), Ovid. Met. 9, 161; Daedalus ipse dolos tecti ambages que resolvit, Aen. 6, 29, Luna multiformi ambage torsit ingenia contemplantium, Plin. 2, 9, 6; Itinerum ambages, id. 36, 13, 19 *no. 2;* Longis illic ambagibus itur, Claudian. IV. Cons. Hon. 226, etc., ci şi pe cel de „Umschweif", „Weitläufigkeit", „Ausflucht" în vorbire, „*de dicendo, agendo* (Gloss.) circuitus verborum vel anf(r)actus. obliquitates. circuli circuitiones dubietas et circuitus. incertum. sermones ambiguos sine ambage[s]: sine circuitu. *(Thesaurus linguae latinae* s. v.) care a trebuit să fie cunoscut şi în latina vulgară, căci îl găsim adeseori şi la scriitorii de comedii cei mai populari ai Romanilor: Sed quaeso ambages, mulier, mitte atque hoc age, Plaut. Cist, 4, 2, 81; tot aşa id. Pseud, 5, 1, 10, Quas, malum, ambages *(Schol* „perplexiones") mihi narrare occipit? Ter. Heaut. 2, 3. 77; Non hic te carmine ficto, Atque per ambages et longa exorsa tenebo. Verg. Georg 2, 45; Vix pueris dignas ambages fallendae fidei exquirere Liv. 9, 11. fin.; Ne te longis ambagibus ultra, Quam satis est, morer, Hor. Ep. 1, 7, 82; Quando pauperiem missis ambagibus horres, id Sat. 2, 5, 9; Praebuimus longibus ambagibus aures, Ovid. Met. 3, 692; tot aşa id ib. 10, 19; (din care în mod natural s'a desvoltat cel de „Dunkelheit", „Rätselhaftigkeit", „Zweideutigkeit" (înr cu ambiguus): Et praecipitata jacebat Immemor ambagium vates obscura suarum Ovid. Met. 7, 700; Obscurae sortis Patres ambagibus

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

errant, id Fast. 4, 261, şi despre răspunsurile oracolelor: Ambage nexa Delphico mos est deo Arcana tegere, Senec. Oed. 214; Redditum oraculum. quaerent sedem caecorum terris adversam. Ea ambage Chalocedonii monstrabantur, Tac. Ann 12, 63; tot aşà id. ib 2, 54; 11, 34). etc. .

Ca prototip trebue să presupunem o formă *ambagella -am, care se va fi întrebuinţat des în latina vulgară în înţelesul amintit de „Umschweif", „Weitläufigkeit", „Ausflucht" în vorbire şi din care s'a putut desvoltà substantivul românesc *îmbăgeană, dispărut acum din limbă, iar din acesta s'a derivat *îmbăgioà* s. *îmbăgiuà* Pentru fonetism cfr. *acioà, aciuà* şi *aciolà,*) care după d-l A. Philippide derivă din lat, *accellare, verb compus din ad şi cella, în înţeles de „odaie pentru servitori, pentru săraci, coteţ, vizunie", „ferarum foramina", *Corpus gloss* V, 445|43 Desvoltarea fonetică o explică D-l Philippide astfel: „Von *cella* wurde das rum. Wort durch *a-* abgeleitet, *-ll-* wurde entweder in *ă* verwandelt oder beibehalten, je nachdem es nach oder vor dem Akzent stand" (Zeitschrift, XXXI—1907, p. 288). „Etimologia aceasta este singura admisibilă,[1]) căci ea se potriveşte atât din punct de vedere semantic, cât şi formal. Sensul fundamental al lui *aciua* trebue să fi fost „a ascunde" şi e posibil ca lat *celare,* „a ascunde" să se fi prefăcut în „cellare", subt influenţa cuvântului *cella* „ascunziş" Pe când *accélla* trebuea să deà *aceáuă, *accelláre* trebueà să deà *acelà* După *aceáreă s'a format infinitivul *aceoá, aciuá,* cu noul prezent *aciuéz,* iar din contaminarea acestei forme şi a infinitivului *acelá* s'a născut forma *aciolá,* cu prezentul *aci léz*" (Puşcariu, *Dictionarul limbii române,* p. 19).

Intru'lp.

Relativ la *i utru'lpi* din strofa atât de cunoscută din *Nunta Zamfirii* lui *Cosbuc:*

---

*) Variantele sânt: *aciiu, aciez, acioesc, acioez. acioiu, aciol. ac olez. aciuesc, aciuu.*

1) Gaster în Zeitschrift [illegible] 469 şi Hasdeu: *acquieo, acquiesco.* Cf. hac: paleo-sl *uteţati, utešti* „fugere, aufugere".

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

De-ai fi văzut cum au jucat
Copilele de împărat,
Frumoase toate şi *întrulpe*
Cu ochi şireţi ca cei de vulpi
Cu rochii scurte până'n pulpi
Cu păr buclat,

Dl *Tiktin*, *RDWtb*, p. 842 ne spune: „adj. wohlgestaltet“... »Nach des Verfassers persönlicher Mitteilung dem Reime zuliebe aus *iutru'p* gebildet“.*) Lucrul însă nu este tocmai aşà. Dl coleg *C. Sanjoan* (acum director al liceului de fete din Sighet), care a petrecut mult timp în Telci (j. Năsăud), comuna învecinată satului de naştere al lui *Coşbuc*, îmi comunică că cuvântul există în graiul poporului de-acolo şi l-a auzit de mai multe ori.

„*Ce băeţi întrulpei!*“, a zis odată un om despre copiii altuia şi a explicat că e se înţelege „unul şi unul“, „ca dintr'o bucată“. Astfel *Coşbuc* încă a putut să-l cunoască de copil, rămânându-i în tesaurul său de cuvinte în mod subconştient iar într'un moment de inspiraţie l-a întrebuinţat cât se poate de plastic.

Cuvântul altfel e probabil un postverbal derivat — cu omiterea lui *-ic* considerat ca sufix din *întrulpică* (rostit. întrulpcică), *întrumpică* (rostit: *întrumpică*), *întrunpică*, *întrunchipă*, derivat şi el din *într'un chip*, care se întrebuinţează în părţile Năsăudului ca adverb în forma metatetică *întrulpic*, *întrumpic* şi *întrunpic* (rostit: *întrulpcic*, *întrnmpcic* şi *întrunpcic*). *Au împărţit lucrul „întrumpcic“* (= „într'o formă“). *Locurile moştenite sânt „întrumpic“* (=„egale“). *Ne-am „întrulpcicat“* s. *„întrumpcicat“* (=„cât a dat unul, a dat şi celalt“).

Înţelesul de „unul şi unul“, „într'o formă“, „ca dintr'o bucată“ al lui *întrulpi* al lui *Coşbuc* se explică uşor din formele de mai sus.

Lea'ca

În comuna mea natală Zagra (j. Bistriţa-Năsăud) se alungă câinii, cu cuvintele *te, ţe-te* (şi: *ţetea!*), *ciba* şi *lea'ca*. Cărturarii mai întrebuinţează pe: *marş!*

[* Şi mie mi-a spus Coşbuc acelaşi lucru S P.]

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

Cel dintâiu e evident pronumele ung de pers. II *te*, al doilea e rus. *liaca* „der Hund" şi „die Scheuche, das Schreckbild". *Marş* e de origine germană

Oci't.

Pe la Năsăud se întrebuinţează adjectivul *oci't* cu înţelesul de „leit", „chiar": *îi ocit tată-so.* Cf. şi comunicarea lui Corbu (Zagra, j. Bistriţa-Năsăud): *ocit* = „acurat". — Et ∠ paleo-sl. očitъ „manifestus".

A păulà.

Pe Valea Someşului se întrebuinţează verbul *a păulà* cu înţelesul de *a păţi, a pătimi.* L'am auzit de nenumărate ori în satul mieu de naştere Zagra (j. Bistriţa-Năsăud) în fraze cum e: *ca asta n'am păulat-o* (»ca asta n'am păţit-o"). *Să ştii c'a păulat-o* (= „să ştii că i-a umblat rău, a păţit-o").

Tot din Zagra face o comunicare pentru *Dicţionarul Academiei* şi consăteanul mieu d. Corbu. „*Nu ştiu ce-oi mai păulà* (= „ce am de petrecut"). Îl găsim şi în *Glosarul* lui *Viciu* cu înţelesul de „a păţi, pătimi, experià": „*multe a mai păulat şi biata N. cu herlmiul ei!*" (Someş) şi în *N. R r.* I, S. II, 157: „*Vai şi amar de zilule mele, că ce păulez eu cu el sa nu mai păuleze pui de şarpe!*" (Reteag).

Din punct de vedere fonetic *păulà* ar corespunde unei forme latineşti *păbŭlare în loc de *păbŭlari* (∠ *pabulum*) a mâncà (despre oameni), a paşte (despre animale) (cf. eng. *pavlar* „das Vieh füttern" MEW, 6131, p. 452).

Din punct de vedere semantic trebue să plecăm de la pendant-ul corespunzător *mâncà* din fraze ca: *Biata preoteasa! ce-a mâncat de la părinte: Şi pe lumea ceealaltă cred c'o să-şi aducă-aminte!* DULFU, Păc. 203. *A doua zi [băiatul] trebuià să aducă ichiurile, caprele, mielele . . . , căci altfel mâncà la palmă . . . până le aduceà . . .* Delavr. *Par.* 320. De mâncat se poate mâncà bătaie, trânteală, batjocuri şi alte necazuri: *Fiecare . . . povestià câte o batjocură, o trânteală sau o bătaie bună mâncată de la Turci.* Ghica, 499. ap. *Tiktin.* De *păulat* s'a putut să se păuleze la fel. *Nepoate mai mâncat-ai sălăţi de acestea de când*

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

ești, Creangă, 210. *Și cu toată stăruința lui moș Fotea și a lui bădița Vasile, Smărăndița a mâncat păpara,* Creangă *A.* 3. *Chiar și azi mâncat păpară.* Co. I. 404, *A mânca papară* = être battu, être trompé. Zanne IV, 64. cf. Z. f. 34, 19—20 etc. *Cel ce a mâncat-o îi știe gustu* = „cel ce a pățit ceva" Zanne, III, 571.

Întrebuințarea noțiunii mâncării cu această accepțiune e foarte veche. O găsim și la Plautus! „pugnos edere, die Fäuste kosten, d. i. Schläge bekommen, Plaut. Amph. 309" (Georges, Ausf. LDWb., ed. VIII, 1913, p. 2335).

Papahagi ne dă următoarele paralele balcanice: „Ar *Mîcă fuște, lemn, școp* (dr. a mâncà bătaie). Alb. *hangren škop* (= sie bekamen Prügel). Ngr. τρώγω ξύλο Blg. jade boj (drvo). Tii agaž yemek (Șăineanu CV)" *(Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumanischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen,* Jahresbericht, XIV, 127).

În felul acesta trebue să credem că *păulà,* ca să-și poată asigurà viața cel puțin pentru un oarecare timp s'a retras într'un colț de limbă — el se aude numai pe Valea Someșu ui, izolându-se în accepțiunea pentru care am dat exemplele citate mai sus.

Premîta'rîu.

Se întrebuințează în Nordul Văii Someșului cu înțelesul de „sărăntoc", „necăjit": *Am audzât că sânt mulce nunț. Cine su'nsoara? — Da câț premătari, câț traș și împinș tăț să açață gealaltă* (Dialog auzit în Zagra, j. Bistrița-Năsăud).

D-l T. Capidan îmi comunică din dialectul aromân cuvântul *pàrmătar* cu sensul de „negustor". Dalametra dă forma *pârmâtar* Dacă cele două cuvinte din dialectul dr. și ar. sânt identice, — ceea ce e foarte probabil, dată f'ind putința evoluției sensului de la „negustor", „colportor", „ceropcar" la cel de „sărăntoc", „necăjit" —, ele s'ar derivà din n.-gr. *παρματάρης ~ *πραγματάρης < πραγματευτής „marchand, mercier; colporteur" prin schimb de sufix (Cf. Pascu, *Sufixe,* p. 92) Ar rămâneà să se stabilească când și cum a pătruns acest element grecesc în ținutul amintit. Pentru aceasta îi să ar trebui un studiu mai lung, luându-se în considerare toate elementele

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

greceşti câte se cunosc în graiul de acolo, precum şi alte fenomene de limbă care ar puteà să ajute deslegerea acestei probleme. Deocamdată însă sântem nevoiţi să ne mulţumim cu această notiţă, înregistrând cuvântul din fruntea ei.

Săra'f.

In lucrarea sa *Paliia de la Orăştie 1582,* Bucureşti. 1911, p. 16 D-l Dr. I. Popovici ne spune· „În cele următoare prezent în şir alfabetic toate cuvintele ungureşti din Paliïa pe lângă originalul lui Heltai".

Din însuşi felul cum e redactată această propoziţiune se pare că D-l Popovici n'a luat în seamă la adunarea elementelor ungureşti şi prefaţa Paliiei, pe care n'aveà cum s'o compare cu originalul lui Heltai. Numai aşà ne putem explicà cum de lipsesc dintre acestea cuvinte ca: *meşter* < ung. *mester*, *oraş* ∠ ung. *város*, *pildă* ∠ ung. *példa* (= germ. *Bild*), *varmigie* ∠ ung. *vármegye*, *viteadză* ∠ ung. *vitéz*, etc., ori nume ca *Jigmond* ∠ ung. *Zsigmond*, *Frénti* < *Ferencz* (= germ. *Franz*), ca să nu mai pomenim de *Ardeal* ∠ ung. *Erdély*, care toate se găsesc în prefaţa amintită (v. Bianu-Hodoş *Bibliografia românească veche* I, p. 93—97).

Dar scopul nostru nu este să ne ocupăm de aceste cuvinte foarte cunoscute, ci să atragem atenţia filologilor asupra altui cuvânt care le-a scăpat din vedere tutoror acelora care s'au ocupat de elementele ungureşti ale limbii noastre, precum şi lui Tiktin în *DRG.*[1])

E vorba de cuvântul pus în fruntea acestei notiţe pe care îl întâlnim în următoarea propoziţie: *ci doi sarafi den scaunulŭ milostivniciei pre cei 2 îngeri de la groapâ au semnatŭ* (Bianu-Hodoş, *o. c*, p. 94).

Săraf, când e vorba de o lucrare tradusă din ungureşte, nu poate să fie decât element unguresc (cf. ung. *szeraf* = germ. *Szeraf)*, căci din paleo-sl. ne-a rămas *serafim* (cf. paleo-sl. *serafim* ь > gr. σεραφίμ).

1) Nu-l găsim nici în Mario Roques, *L'original da la Paliia D'Orăştie*, publ. în „Melanges offeits à M. Emil Picot" (Extrait), Paris, 1913, care încă ne dă o lista de elemente ungureşti din *Palie*, fără să aibă pretenţia de a fi complet.

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

Súslă.

Cuvântul *suslă*, s. f., se întrebuinţează în ţinutul Năsăudului cu înţelesul de „vinars de prune în cea dintâi formă a lui, nedestilat, nefiert a doua oară".

E din rus. *suslo* „die Branntweinmaische". Din acest *suslă* trebue derivat numele localităţii *Susleni* din Basarabia şi *Susläneşti* din j. *Muscel*.

†Utri'nde.

Încă la 1875 constata, fără a da şi etimologia, Silaşi în studiul său *Psaltirea calvinano-română versificată (Transilvania*, VIII, p. 162) că în Psaltirea de la 1697 a lui Viski se întâlneşte „foarte des" conjuncţiunea *utrinde* cu înţelesul „ de aceea, deci, pentru aceea", lat. „ergo". Înţelesul a fost bine redat de Silaşi, ceeace se vede şi din propoziţiile pe care le dăm mai jos, notând în parantese cuvântul unguresc care-i corespunde în originalul lui Szenczi Molnár Albert:

ps. I, 4 *Utrinde* (= azért") *vor reměně en věcsiě;*

ps. II, 3 *Utrindě* (=„ki mìatt") *dě fricě vor si ameczi;*

ps. II, 5: *Utrinde* (=„azért") *voj kraji şi dsudeczele Den acseste binye va envaczacz.*

ps. IV, 2: *Utrinde* (=„hát") *kum luj si nu gresicz Tremuracz, şi temeczive;*

ps. VI, 8: *Utrinde* (=„azért") *voj pizmasi myei Voj doszeditori myei Tare ve rusinacz;*

ps. VII, 4: *Utrinde* (=„azért") *te szkole Domně En lok ennălt entre jej sztě;*

ps. IX, 10: *Utrinde* (=„azért") *în tine kredzuczi kari te stiu szor uzbei,*

ps. XII, 7: *Utrinde* (= „azért") *pre Dihania ta czině,*

ps. XVI, 1: *Utrinde* (= „azért") *sufletum Domnuluj teu Dzi; tum jest Domn şi czič mě veszelesk;*

ps. XVIII, 8: *Utrinde* (- „azért") *pre pizmasi voj myej goni Pene nuj voj bate, nu moj odihnu;*

ps. XXII, 10. *Utrinde* (=„azért") *Domne nu te deperta;*

ps. XXVII, 4: *Utr.nde* (= „azért") *luj en Beszereka szvente*

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

Fekenduj sirtve ej voj Kenta jeu; 5: *Utrinde* (= azért") *mie enke emi voja Szecz ved szvente facza ta oh Domne;*

ps. XXVIII, 4: *Utrinde* — n'are corespondent în textul unguresc — *pre jej ej va batĕ;* 6: *Utrindecz* (= „azért") *pezeste nerodul;*

ps. XXXI, 7: *Utrinde* — n'are corespondent în textul unguresc — *k'akmu me doszedeszk En mare nevojĕ Tu me milujeste;*

ps. XXXII, 3: *Utrinde* (= „azért") *lu Dumnedzeu tocz vernics Sze sze rodse;*

ps. XXXIII, 4: *Utrinde* — n'are corespondent în textul unguresc — *tot natul sze temecz pre D[o]mnul;*

ps. XXXVI, 2: *Utrinde* (= „azért") *szupt arepa ta omeni plekaszevor;*

ps. XLI, 2: *Utrinde* (= „azért) *si jeu czie dzik Domnĕ Fim milosztiv miĕ;*

ps. XLII, 2: *Utrinde* — n'are corespondent în textul unguresc — *misze varsze Inima sicz dorestĕ;* etc.

S'ar părea la întâia vedere că e vorba de un neologism introdus de traducătorul care, afară de textul unguresc, ţineà socoteală şi de vreun text latinesc.

Lucrul însă nu este aşà. Cuvântul trebue să fi fost poporal, căci se găseşte şi în *Cartea cu învăţătură* a lui Coresi de la 1581, p. 73 (ed. Puşcariu—Procopovici, tot p. 73) în propoziţiunea:

Otrinde, o ome, deaca îmbogăteşti, nu grăì c' „amŭ scăpatŭ den grije şi den nevoe şi mi-amŭ spăsitŭ eu sufletulŭ. că amŭ destulŭ, de pociu face în totŭ chipulŭ". Tot în această formă se găseşte şi la An. Car.: *Otrindé* = „ideo". Învederat *otrinde*, în amândouă cazurile, se va cetì *utrinde*. Ce priveşte pe Coresi, e cunoscut că schimbul grafic între *u* şi *o* erà obişnuit în textele noastre vechi. Chiar şì în cartea citată a lui Coresi găsim, de pildă. la p. 302 *ucărîuà*, iar la p. 303 *ocărîià* (v. ed. Puşcariu—Procopovici, p. 274). De un cuvânt necunoscut pentru cei ce tipăriau cartea, de-aici o greşală de scriere, nu prea poate fi vorba, căci se găseşte în partea omiletică, nu în evanghelii. In privinţa formei date de An. Car. avem o dovadă absolut

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

sigură că trebue cetită *utrinde* în *Psaltirea* lui Viski care îi erà contemporan anonimului, şi-a scris lucrarea în Boldogfalva (= „Sântămăria) din j. Hunedoara, deci nu prea departe de Caransebeş ori Lugoj şi o întrebuinţează în această formă, cum am arătat, de nenumărate ori. Din punct de vedere etimologic avem de a face cu adverbul latinesc *utrinde* (din *uter* şi *inde*) „auf beiden Seiten, în beiden Fällen".

Za'die.

Cuvântul *za'die (za'ghe)* îl întâlnim cu înţelesul de „surţă, credinţă" (= „cătrinţă") mai întâiu în *Lexiconul Budan*, iar după acesta în Alexi, Polizu, Burcian, Damé, care-i dă înţelesul „tablie" şi trimite la „fotă", etc.

In Vaida, *Material jargon de dialect salagian* (In „*Tribuna*" din Sibiiu, 1890, No. 83 sqq.) i se dă înţelesul de „şorţ; măramă" şi se adaogă: „In înţelesul din urmă în o poezie din jurul Crasnei:

Cu zadia boare-ı făceà
Şı dın graiu aşà grăià

(Gaz. Trans. N. 42, a. 1888, S. M.)." Dar „boare" sau „vânt" poate să facă ţăranca şi cu „şorţ"-ul. Inţelesul de „măramă" deci nu poate fi luat în considerare.

M. Pompiliu, *Graiul românesc din Biharea, în Ungaria*, în *Conv. lit.* XX. (1886), p. 1021 ıi dă înţelesul de „pestelcă, şorţ dinainte". Se poate ca în Bihor să aibă în adevăr acest înţeles pe care şı l-a câştigat prin extensiune. Dar adevăratul înţeles este acela care îl are prin părţile Năsăudului, şi anume „cătrinţa" sau „pânzătura", cum i se zice în unele sate, „din napoi" în contrast cu şorţul care se poartă numai dinainte. Zadia se pune, fireşte, şi dinainte, dar atunci se face deosebire între „zadia dinainte" şi „zadia din napoi".

Tiplea în *Glosarul Poeziilor sale poporale din Maramureş*, Buc. 1906 ne dă: *Zadie*, pl. *zadii* = „cătrinţă, rochie". Inţelesul din urmă e desvoltat, evident, prin extensiune.

Za'die se întâlneşte des în literatura populară. Ne mărginim să citäm numai câteva exemple mai caracteristice: *Zadii de mătasă. Sa le poarte sănătoasă.* Marian, *Naşt.* 304. *Zadu răs-*

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

fățate, cârpe împănate Cojoace'mbumbate, ibidem, 607. *Când te văd vecină bine cu zadia de la mine. Culegere de doine,* etc Braşov, Ciurcu, 1891, p. 56, *Neagră-i ca zadia'n cui Şi nu-i dragă nimănui.* Ţ'plea, *P. p.* 68 Din părţile ungurene e şi proverbul: *Zadie băgată'n casă Multă zarvă'n casă lasă* (= de nora rea ce face vrajbă între ceilalţi casnici), Zanne, P. II, 432.

Recapitulând cele expuse mai sus constatăm că cuvântul *za'die* are înţelesul de „cătrinţă", „pânzătură", „şorţ", „fotă" şi „rochie" şi e cunoscut numai în Bihor, Transilvania nordică, Maramureş, Bucovina şi, deoarece Cihac încă îl cunoaşte, Moldova. Această împrejurare ne ajută să-i găsim mai uşor etimologia. Ea nu e cea dată de Cihac, *Dicţ. d'ét. d.-r.*, II, 468, care-l derivă din un paleo sl *zadĕti-zadeją, zadĕvati-zadĕvają,* „impunere", „injicere", ci e din rus. (rut.) *zadiii, -ia, -ee,* adj. „dindărăt" (Pavlowszky, *RDWb*, 387, „hinter"). Dovada sigură o găsim în dictionarul rutean al lui Velechovski, care ne dă (f, 243) ca al doilea înţeles al lui *zadnicia* f. „der hintere Teil des Weiberkleides". Cum am amintit, acesta a trebuit să fie şi înţelesul original al românescului *za'die.* Mai târziu, prin extensiune, a numit şi „zadia dinainte", „şorţul", „rochia".

Zgâmbo'iu (zgâmb, zgâmbă'u).

Ştiinţa nu face deosebire între cuvinte. De aceea ne luăm îndrăsneala să ne ocupăm şi noi în cele următoare de acest cuvânt pe care-l cunoaştem din părţile Năsăudului cu înţelesul de „die Spitze des männlichen Gliedes". Am auzit, d. p., un ţăran strigând într'un moment de supărare într'un ton batjocuritor propoziţia: *mânca-mi-ar zgâmboiul! Zgâmboiu* i se zice în batjocură şi unui copil care stă gură-cască.

Intre comunicările făcute pentru *Dicţ. Acad.* găsesc: *zgâmb, zgâmboiu* = „dinte" (în sens rău), Com. Ar. Tomiac, Straja (Bucovina).

Derivate auzite de mine sânt: (trans.) *a zgâmboi* şi *a zgâmboià* = „a trage pielea de pe zgâmboiu"; *a-şi zgamboi (zgâmboià) oclui* = „a-şi zgâi ochi"; (refl.) *a se zgâmboi (zgâmboià)* = „a se înholbà". Afară de acestea se găseşte între comunicările pentru *Dicţ. Acad.* următoarea: *a se zgâm-*

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

boșă = „a se crepă coaja“: *nucile se bat când se zgâmboaie bine de coaja verde*“. Com. Olmaz, Măgurele (Teleorman). Înțelesul din urmă este, evident, figurat. Adevăratul înțeles trebue să fie cel cunoscut de noi.

Ce privește etimologia, cuvântul trebue să fie un eufemism, și credem că a fost derivat prin sufixul *-oiu* din un mai vechiu **gâmbă* ∠ paleo-sl. *gǫmba* (*gǫba*) = σπόγγος „Schwamm“, „burete“ (cf. lit. *gúmbas* „Erhöhung, Knorren, Gewächs an einem organischen Körper“, la Berneker, *SlEtWt.*, 340) cu care se aseamănă membrul viril „zgâmboiat“. Pentru derivație cf. *furcă* — *furcoiu* etc. Am putea cită și exemple mai apropiate cu înțeles, dar cruțăm cetitorii. Din același cuvânt și în același chip s'a derivat prin sufixul *-ău* *zgâmbău*. *Z* a întrat în cuvânt în urma contaminării cu *zgâl*, cu care are înțelesul înrudit. Deoarece paleo-sl. *gǫmba (gǫba)* n'a putat dà în românește decât **gâmbă*, credem că *zgâmb* este, ori un primitiv reconstruit din *zgâmboiu* și *zgâmbău*, ori un postverbal al lui *zgâmboi* (*zgâmboiă*).

Zo˘te cuște.

Cuvintele oricărei limbi trăiesc o viață foarte asemănătoare vieții animalelor: se nasc, se desvoltă, slăbesc și mor; se și reproduc dând naștere adeseori unei numeroase familii de derivate și compuse. Aproape în fiecare zi vedem că întră în limbă termeni noi, iar între ei și vechile cuvinte se încinge o luptă pe viață și pe moarte fără considerare la situația avută. Mult mai tinere, mai puternice și mai bine înarmate pentru luptă, cuvintele nouă scot pe cele vechi din situația pe care le-o râvnesc și le fac pe încetul să fie uitate, să se învechească, pe urmă să moară. Cu un cuvânt, și cuvintele, ca și speciile de animale, cunosc și practică lupta pentru existență[1]).

În această luptă, care — acțiunii răspunzându-i de obiceiu o reacțiune corespunzătoare — poate să fie foarte îndelungată, întreruptă uneori de acalmii și armistiții provizorii ori durabile, un fenomen foarte interesant de studiat este cum uneori cuvântul, înainte de murî se retrage într'un colțișor de limbă, se

1) Albert DAUZAT, *La vie du langage*, Paris, 1910, p. 177.

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

cristalizează într'o locuţiune, în care trăieşte uitat, vegetează veacuri întregi până când timpul care roade toate în sfârşit îl face să dispară.

O astfel de locuţiune este *zo te cuşte*, care se întrebuinţează, după cum îmi comunică D-l Traian Gherman, directorul liceului de fete din Blaj, în ţinutul Beiuşului fără ca localnicii să-şi deà seamă de înţelesul ei, de aceea o şi rostesc într'un singur cuvânt: *Zotecuşte*; atâta doar că simt în ea un fel de salutare

În adevăr locuţiunea ni se pare, când o auzim, mai întâiu rostită într'un singur cuvânt, oarecum străină, deşi cât se poate de latinească, căci e evident: *deus te constet* – „Dumnezeu te ţină, Dumnezeu te trăiască".

Pentru istoria limbii ea e importantă din două puncte de vedere. Mai întâiu ne păstrează aceea formă mai scurtă *zo = zau*, în loc de *Dumnezeu*, care afară de formula de jurământ: *zău!* se mai găseşte numai în textele vechi şi izolat în locuţiunea *ajtedzeu* = „ajute Dumnezeu!" cf. HASDEU, *Et Magn.*, I, 608—9, III, col. XXI), iar al doilea, mai face să trăiască până la o zi verbul *a custà* = „a trăi" (trans. şi intrans), „a ţineà", „a rămâneà", care se luptă cu moartea aproape de o sută de ani, în forma analogică de conjunctiv *cuşte*.[1])

Acest verb erà întrebuinţat în veacul al XVII-lea pretutindeni în Moldova, în Ardeal şi în Bănat.

Se găseşte în Palïia de la Orăştie în forma *să custarem* = „de vom trăi" *(Ciparıu, Chrest.* p. 53*)*.

Varlaam şi Dosofteiu îl întrebuinţează de nenumărate ori. Astfel în *Cazania* lui Varlaam găsim:

ce are iubì să custe în veci (I. 277)*; el iubiià să nu moară nice odată, ce să custe totdeauna, să mânânce numai şi să beà* (I. 277); *acest vonic bogat cercà traiu mult se custe* (I 277[2]); *cum să custe aciastea întru ai mulţi, când putredesc* (I. 350[2]); *s'ară şi custà de unele ca acestea, de năprasnă vine moartea* (I. 350[2]); *frămse-*

1) Pentru fonetism cf., alături de forma de conjunctiv cea mai lăţită şi literară *guste* a verbului *gust* şi *guşte* la V. PĂCALĂ, *Monografia comunei Răşinariu*, Sibiiu, 1915, p. 128. apoi forme ca aceştea în loc de acestea etc., care se aud în multe regiuni.

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

ţea si norocul curund trec, iară dzău tot va custà (I. 351); *trupul să moară, iară sufletul să custe fără moarte* (II, 23); *custâ 40 de zile plângând şi postindu-sa* (II, 25), *au doară gândeşti că veri custà în veacu* (II, 40)

La Dosofteiu îl aflăm:

d) în *Psaltirea în versuri.*

domnul cu veciĭ custă pre aşezare (29); *dărueşte, doamne, a ta bunătate să ne custe* (62); *cât îmĭ este traiul, să cust cu dulceaţă* (71); *pizmaşii custa cu traĭu dulce* (128); *peste rod de rod să-ţ dai să cus'e lung traĭ* (198); *să vă custe sufletele în viaţă* (227); *va custa cu crăie dulce* (237); *ziuă aceia va să custe vreame nencetată* (282); *casa ta custă'n veci fără smântă* (321);

b) în *Vieţile sfinţilor.*

tată tau custâ (30$_2$), *nu să cade să custe oarĭenii fară d'umnezău* (41-); *le custà pruncu fără smintealâ* (1,1); cf. încă 264$_b$, 4; 271,^{4}; 2826,^{9}.

La 171 îl găsim alături de sinonimul său *a trai* 171b,^{3}, v, *Jahresbericht*, V.)

Se găseşte în SICR. DE AUR CCR *Ciparıu, Chres* p. 126, *de acum înca până vom custà dă-ne păstori buni sufleteşti,* şi în *Documentele româneşti din archivele Bisriţei* publicate de N. IORGA: *Să te custe dumnezeu întru Domnie cu tot oraşul împrăunu* (I, 3, dela 1597); *iar eu ma voiu ţinea aicea în Moldova lânga omĭnii mieĭ până căndu voiu custà, ce văzu că nu voiu custà multă* (I, 80 de pe la 1650); precum şi la AN. CAR. cu înţelesul de „conservor, vivo".

Citatul de la 1597 ne arată vechimea locuţiunii despre care vorbim.

Fie că l-au învăţat din cărţile bisericeşti amintite mai sus, fie că-l cunoşteau din graiul poporului, ve bul *a custâ* îl întrebuinţau des şi corifeii renaşteri noastre culturale şi literare la începutul veacului al XIX-lea.

Astfel îl găsim la MAIOR în *Istoria pentru începutul Românilor în Dachia* în următoarele locuri: *Acoo aproape de Patinaţii, nu aveà nădejde sa poată custà* (16); *Sub nume de Unguri*

1) Ciparıu îi dă la acest loc si etimologia „*custâ* constare 'vivere'". Mai tarziu s'a ocupat de el *Tiktin*, ZRPh, XI, p. 78.

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

custă. Bohemi, Greci, Şpanioli (17); *Grăeşte despre Konstan ie, taţăl lui Cons antin ca de cel înainte de sine custat* (26); *Aşà au custat Românii în Dachia cu Goţii* (33); *Voiu aratà în Istoria cea Beserıceascà a Românilor, carea, custând, cu ajutorul lui Dumnezeu cuget a o adunà* (250).

Tot aşà de des îl găsim şi în HRONICA lui ŞINCAI: *Inscripţiile, care până în ziua de astazi custa mai cu samă în Ardeal* (I, 7₇); *Se poate vedeà din înscripţiile ce până astăzi custă în Gradişca* (I, 1130), *Picnul, Capul şi Novele, care mai nainte numai din câte un turn custà* I, 83₂); *Acesta au poftit slobozenie... ca să poata custà şi in terile împaratului* (III. 1634

În jumătatea a doua a secolului al XIX-lea teritorul în care se întrebuinţà cuvântul s'a redus foarte mult. Îl aflăm la Moţi şi în Bihor, dar şi aci mai mult în formele fixe ale poeziei. Ni-l dau de pildă, FRÂNCU—CANDREA, într'o poveste: *Aşà între dealuri şi munţi, custà uu om sărac cu numele Toader* (*M.* 267), şi M. POMPILIU într'o poezie: *Nu ma da dup'aistà. Cât pe lume voiu custà Pp. 63/8*). Il mai găsim în sfârşit la ZANNE, PR. R. III, 188 în:

Ieea latà că se gată, Ieea 'ngustă 'cà mai custă = „adică cu ieea latà se găteşte averea, cu ieea 'ngustă averea ţine mai mult".

D-l director al învăţământului mediu A. Ciortea (Cluj) mi-a comunicat că în Măierău, lângă Iara (j. Murăş-Turda, pl. Reghinul-sup.) mai spuneau bătrânii, de pildă Ilie Ciortea (1817—1907) formula de binecuvântare: *Dumnezau să te custe!* (=Ban. *să te trăiască Dumnezeu!*). Generaţia mai tânără nu o mai întrebuinţează. Atâta, cred şi după mărturisirea D-lui Zucu, stud. în litere, de origine bănăţean, poate să atesteze şi D-l WEIGAND în JAHRESBERICHT, IV, 328.

Cuvântul începe a nu mai fi înţeles. Versuri ca:

Cât oi gustà şi-oi trăi
Fata mare n'oi iubì

DOINE, 27₁9),

în care s'a pus *gustà* în locul lui *custà*, ne arată că acesta a încetat de a mai *custà* Cu generaţia viitoare poate să dispară şi locuţiunea *zo te cuşte*. Dar dacă al ei *zo* nu mai are puterea

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)

s'o mai *custe* în limbă, e datoria noastră a filologilor s'o prohodim cel puţin cum se cuvine.

N. Drăganu.

XII.

Cuvinte şi etimologii de rectificat.

Se întâmplă adeseori că o greşală de scrisoare ori de tipar ori chiar copiarea greşită a unui cuvânt pe fişe, mai ales când e vorba de cuvinte dialectale ori vechi, poate să inducă în eroare chiar şi pe cei mai distinşi şi scrupuloşi filologi, ademenindu-i să dea etimologii uneori fantastice.

Iată câteva cuvinte şi etimologii de acest fel care trebue scoase din dicţionarele noastre.

1. Foamene.

În *Dicţ. Acad.* II, p. 148 găsim:

Foamene + s. f. = *foame. Vor vie via a de ve[a]c: Nu vor avè scârbă, nece durerea. . . nece a se face foameni, nece va lipsì vară. . .* CUV. D. BĂTR. II, 462. — Pentru etimologie, cfr. *foame.*

La foame ni se spune că "limba noastră păstrează şi urme de o declinare **fames, — *ĭnis,** ca în sard. *famine*, span. *hambre*, gascon. *ham* " etc. D-l PUŞCARIU s'a lăsat ademenit de acest fapt pentru a admite cuvântul citat mai sus în *Dicţionar.* De fapt cuvântul nu există. În *Codicele Todorescu*, care încă ne-a păstrat textul *Cugetărilor în ora morţii* din care se citează, în locul corespunzător (f. 872⁰, r. 13), citim *oameni.* Deci se dovedeşte de întemeiată bănuiala lui HASDEU (*Cuvente*, II, p. 488, N. 88) care admiteà alternativa că: *foameni* poate să fie „în loc de *foameţi*, plural de la foamete", ori, „printr'o eroare grafică" subt înfluenţa începutului verbului *face* de mai nainte, „pluralul *oameni*". Dar, şi fără a cunoaşte redacţia *Codicelui Todorescu*, din însuşi textul ne putem convinge că nu poate să fie vorba de *foameni* = „foameţi", căci cu câteva rânduri mai sus ni se spune că în raiu: „nice va lipsì ploaie, nice căldură de soare, *nice vor munci, de foame* nice de sete", etc., ci va fi numai bine şi fericire şi „nu va lipsi a

BDD-A14620 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:01:53 UTC)